

Вісник Дніпропетровського університету. Історія та археологія
Visnik Dnipropetrovs'kogo universitetu. Seriâ: İstoriâ ta arheologiâ
Vestnik Dnepropetrovskogo universiteta. Seriâ: İstoriâ i arheologiâ
Dnipropetrovsk University bulletin. History & archaeology series

Visn. Dnipropetr. univ., Ser.: İstor. arheol. 2017. 25(1), 57–65

doi: 10.15421/261706

ISSN 2412-5334 (Print)
ISSN 2414-9578 (Online)

www.via.dp.ua

УДК 94(477.83/.86):352.081:316.347(=1–86)]«1848/1918»

З. М. Маланій

Львівський національний університет імені Івана Франка

На перетині імперської ідентичності та національних покликань: узагальнений портрет габсбурзького службовця в Галичині (1848–1918)

Проаналізовано основні засади функціонування класу імперських службовців у публічному просторі провінції, окреслено взаємодію намірів центральної влади та позицію місцевих політичних середовищ у контексті абсолютистських реформ з кінця XVIII ст. Особливу увагу приділено «персональному» стилю урядування в Галичині, охарактеризовано публічний статус особи керівника (намісника та старости на тлі правових компетенцій та суспільних очікувань).

Ключові слова: службовці, Галичина, імперія, Франц Йозеф, намісник.

Маланій З. М. На пересеченні імперської ідентичності и національных призваний: обобщенный портрет габсбургского служащего в Галиции (1848–1918).

Проанализированы основные принципы функционирования класса имперских служащих в публичном пространстве провинции, обозначено взаимодействие намерений центральной власти и позицию местных политических сред в контексте абсолютистских реформ с конца XVIII в. Особое внимание уделено «персональному» стилю управления в Галиции, охарактеризовано публичный статус личности руководителя (наместника и старосты на фоне правовых компетенций и общественных ожиданий).

Ключевые слова: служащие, Галиция, империя, Франц Иосиф, наместник.

Malanii Z. M. Between the imperial identity and national vocation: a generalized image of the Habsburg state official in Galicia (1848–1919).

The article deals with the problem of the social status of the Habsburg state officials in Galicia in the time of 1848–1918. The author analyzes the main key-points of the imperial-class officials functions in the public space of the province. Further, the collaboration between the central authority and local political community is described in the context of absolutist reforms since the end of XVIII century. Significant emphasis was placed on the interpretation of management reforms of Joseph II and Franz Joseph. The «discourse» of the Galician officials – a faithful servant of the Emperor, and a supporter of his local nationality and interests, is singled out. Special attention was given to «personal» style of government in Galicia, its structure and constituent elements at the local level, describes the public status of the personality (stadtholder and bezirk governor on a background of legal competence and public expectations). Particular consideration is paid to significance of rituals (audience and official inspection) as a means of strengthening the power, support and encourage public authority among the population. Ethos of state officials analyzed according to official regulations and perceptions of provincial society as construction of peculiar behavior of ordinary officials, solved the role of education and public manners.

Keywords: state officials, Galicia, Empire, Franz Joseph, governor.

Постановка проблеми. Одне з головних знарядь габсбурзького панування, службовий

клас у роки пізньої імперії відзначився своєрідною репутацією. З пункту бачення національ-

них історіографій, наприкінці XVIII ст. «німецька бюрократія» у провінціях репрезентувала винятково інтереси імперського центру, а тому неминуче мала бути замінена на урядовців місцевого походження, тимчасово лояльних монархові та оборонців інтересів власних батьківщин (Shedel, 1984, p. 24; Vošahlíková, 1998, S. 39; Vushko, 2015, pp. 251, 252). З цього ракурсу в науковій літературі, не тільки національного, а й ліберального напрямку, розвинувся міт про поділ службовців за етно-конфесійними, чи то пак національними, критеріями в епоху Франца Йозефа (1848 – 1916), що в кінцевому результаті похитнуло ефективність імперського керування, а, водночас, заклало підґрунтя управлінських систем міжвоєнних національних держав (Vushko, 2015, p. 10). Класичним прикладом описаної моделі можна вважати Галичину, найбільшу провінцію Цісляйтанії, що, внаслідок домовленостей центральної влади та тамтешніх шляхетських еліт, з 1867 р. отримала певний ступінь самоврядування – так звану «автономію». З тієї відлікової точки увага дослідників спрямовувалась на механізми «полонізації» місцевого управління, на протиположний «германізації» – такі процеси сприяли не тільки успішній модернізації Галичини за умови зростання народної підтримки імператора, а також дозволили плекати національні ідентичності (польську, русько-українську і навіть єврейську) (Kaps & Surman, 2012, pp. 7–27).

Поданий наратив, на наш розгляд, залишає поза увагою важливе питання: якою мірою галицькі службовці після 1867 р. продовжували переймати та послуговуватися загальноімперським конструктом «габсбурзького бюрократа»; яким чином менталітет, спосіб життя та звички, принесені із Відня, закарбувалися не лише у професійному середовищі, а у публічному просторі суспільства. Така постановка проблеми допоможе з'ясувати, наскільки габсбурзька «присутність» вкорінилася в Галичині, щоб вкотре переглянути межі між імперською спадщиною та національною ідентичністю у Центрально-Східній Європі.

У цій статті, з огляду на бажання виокремити ключові рамки проблеми, головну увагу буде сконцентровано на групі цивільних службовців, юридично становище якої регламентувалось Законом про службові оклади редакції 1873 р. (Gesetz..., 1873). Опираючись на розуміння владних відносин Андрія Заярнюка, в фокусі опинилось не функціонування управлінського апарату, а радше процеси «адаптації» ідеальних вимог уряду до провінційного «грунту» (Zayarnyuk, 2013). Необхідно також відзначити

праці австрійської авторки Вальтрауд Гайндль, що забезпечили продуктивне тло для порівняльних студій службового класу у метрополії та на периферіях (Heindl, 1991; Heindl, 2013). Однак, джерельну базу публікації склали матеріали публічного характеру, а саме: спогади, щоденники, часописна публіцистика та окремі наукові розвідки, що в сукупності розкривають «дискурс» галицького службовця.

Виклад основного матеріалу.

а) «Просвітницькі» реформи в імперії: місія службовця та реакція провінції

В Галичині конструкт імперського службовця зазнав неоднозначної суспільної оцінки. Наприкінці XVIII ст., завдяки реформам Марії Терезії та Йозефа II, виключно бюрократія перейняла на себе функції керування державою. Згідно з ідеями юриста Йозефа фон Зонненфельса, головного творця нової системи, тип службовця мав ґрунтуватися на ідеї «*der Mann ohne Vorurtheil*» – людини без упереджень, безапеляційно відданої професії, що добровільно служила б державі як найвищому засобу досягнення блага для громадян (Vushko, 2015, p. 27). Йозеф II вимагав від кожного посадовця скрупульозного слідування певним засадам: максимальна покірність розпорядженням влади, формалізоване дотримання законності та канцелярської мови поєднувались із почуттям відповідальності перед батьківщиною, вірною службою на користь правителя (Vushko, 2015, pp. 27, 28). Відтоді суміщення принципів закріпленої «посади» та суспільного «престижу» сформувало основу менталітету службовців.

На периферії, в Галичині, реформи імперського центру залежали від позицій місцевих шляхетських еліт. Владислав Лозінський (1843 – 1913), відомий публіцист та історик, мабуть, найлаконічніше витлумачив провінційний аристократичний наратив «відрази» до «чужої бюрократії». За його словами, Галичина перетворилась на майданчик «найрізноманітніших бюрократичних експериментів», тому що посади зазвичай отримували прибульці з німецьких та богемських земель, притому з виразно гіршими здібностями та репутацією, і, що найважливіше, «з ненавистю проти польської нації». В. Лозінський палко співчував доти волелюбній шляхті, що змушена була терпіти вороже та зневажливе ставлення з боку чужинців (Łoziński, 1872, strony VII, 38, 39, 48, 49).

Таким апокаліптичним зображенням становища тодішньої еліти в Галичині автори голосно натякали на зміни. У своїх мемуарах, уродженець Самбірського повіту, суддя Юзеф

Добошинський (1832 – 1916) гірко картав «австрійську бюрократію» за ігнорування «потреб краю» та руйнуванні гармонії між аристократією і селянством (Номола, 1978, str. 368). У популярній сатири «Великий світ Каповіц» (1869) Ян Лам змалював барвисту постать начальника Вацлава Прецлічека, іноземця, фанатично ворожого до польської шляхти, зосередженого на «паперовій» манері керування, безоглядно вірного вищій владі, та, водночас, ласого до хабарів (Lam, 1885). Не дивно, що тогочасний історик права Освальд Бальцер категорично висловився щодо цієї ситуації: «протягом короткого часу австрійська бюрократія заслужила, як огиду, так і найгіршу славу у суспільстві», тому єдиним виходом бачилась передача управління до рук провінційних посадовців (Balzer, 1898, pp. 414, 417, 418). Краківська дослідниця Ізабель Рюскау-Ридель зауважила посилення таких настроїв з другої половини XIX ст., паралельно із стрімким зростанням кількості службовців в автономічній Галичині (Аркуша, 2016, с. 277; Röskaŭ-Rydel, 2011, str. 14).

Конституційні перетворення 60-х рр. XIX ст. в Габсбурзькій монархії спричинили новий виток модернізації, передовсім, у напрямку творення громадянського суспільства. Віденський вчений Ернст Ганіш наполягає, що аполітичність, надпартійність та наднаціональність службового класу в правління Франца Йозефа все ж опирались на спадщину Йозефа II (Hanisch, 1994, S. 222). У Галичині забезпечення прав національностей та конфесій, а головне, реформа устрою коригувала суспільні оцінки. На першому плані опинився тип «урядника» (польського, руського, а інколи і юдейського), оборонця інтересів вітчизни та лояльного слуги імператора. Безпосереднє усунення австрійського «бюрократа» з провінційної адміністрації дало змогу польським та українським національним активістам обстоювати власний «П'ємонт», притім, що загальноімперська організація державної служби практично не змінювалася (Аркуша, 2010, с. 171).

б) «Персональна» модель управління службовця

Популярна методика Франца Йозефа урядувати, на досить розмитій границі абсолютистських прийомів та поваги до власноруч дарованих конституційних актів, окреслила зразок для наслідування службовцями по всій імперії. На практиці, манера імператора вплинула на поширення стратегії персональної відповідальності («сильної руки») серед дрібніших начальників (Kurtzeba, 1920, str. 223). Подібно, як нео-

бмежена влада Франца Йозефа викликала суспільний захват та повагу («а прецінь добре управляє цілою державою» (Левицький, 1926., с. 280)), так і від нижчих посадовців очікували подібної поведінки.

З середини XIX ст. політику центральної влади у Галичині провадив намісник. Згідно з законодавством, намісник (офіційно нім. *Statthalter*, пол. *Namiestnik*) поєднував функції репрезентації монарха та здійснював політичну адміністрацію (*politische Verwaltung*) краю (*Verordnung der Minister...*, 1853, S. 92). Його повноваження розповсюджувалися на внутрішні справи, поліцію, релігію та освіту, торгівлю та промисловість, культуру, а у випадку шкоди публічним інтересам (*öffentliche Interesse*) і на усі інші сфери управління (*Verordnung der Minister...*, 1853, S. 91, 99). Найважливіше, намісник ніс персональну відповідальність за дії влади та ситуацію в Галичині (*Verordnung der Minister...*, 1853, S. 99).

Дослідження львівським істориком Мар'яном Мудрим постаті намісника у системі владних відносин засвідчило не лише обширні компетенції посадовця, а й велику суспільну довіру до нього. З одного боку, апарат намісництва забезпечував «адміністративно-економічне піднесення» Галичини (Мудрий, 1998, с. 97). З іншого, як особистий представник монарха у провінції, намісник аж ніяк не повинен був обмежуватися механічним виконанням безпосередніх функцій, а, цілком у дусі Франца Йозефа, відігравати роль третейського судді у міжнаціональних суперечках, гарантувати дотримання рівноправності, справедливості серед громадян, та захищати державні інтереси, щоб, як акцентувалося в одній газеті, «удовлетворити желаніям русских жителей, чтобы сделать возможным мирное сожитіе всех народностей Галиции» (Мудрий, 1998, с. 94).

У суспільній свідомості Галичини кінця XIX — початку XX ст. глибоко вкорінилися уявлення про намісника як політика «сильної руки». Довший час місцевим ідеалом вправного посадовця залишався Агенор Голуховський. Працю на благо краю, а не персональної кар'єри, пильний контроль за справами в провінції, сміливість брати відповідальність та приймати важливі рішення при одночасній аполітичній, публічно непомітній позиції вірного виконавця волі монарха, рішучість та прагматичність у щоденних справах – такий намісник подобався громадськості на периферії (Łazuga, 2014, str. 110; Łoziński B., 1901, strony 3, 60, 109, 110).

Ідейним спадкоємцем графа Голуховського на початку ХХ ст. став міщанин Міхал Бобжинський. Його сучасний біограф відзначає, що управлінські технології Бобжинського, оперті на юридичну освіту та тонке відчуття місцевої кон'юнктури, полягали у ствердженні одноособової відповідальності, охороні сталого порядку, вихованні в місцевих мешканців пієтету до букви закону, бо «у руках уряду – суспільство пластилін» (Lazuga, 1982, str. 136). Акцентування на «сильному» намісникові призвело до появи різноманітних легенд. Наприклад, з легкої руки видатного історика краківської школи, Станіслава Тарновського, в публіцистиці та історіографії поширилися припущення, що Анджей Потоцький при обійманні посади намісника добився в імператора ще ширших компетенцій: «Він [Анджей Потоцький] явно говорив, що цей [імперський] уряд не має права йому наказувати» (Демкович-Добрянський, 1987, с. 11).

Як діяв «цісарський» стиль на нижчих ланках? У статті «Старосту коломийського п. Кучковського» автор іронічно зображав суспільний статус урядовця: «Де-інде міністрам не роблять таких овацій, як у нас ц. к. Старостам» (Старосту..., 1889). Тодішній історик права Станіслав Куртцеба описав у своїй монументальній праці модель влади повітового старости: «Староста сам особисто залишився відповідальним за усю діяльність староства, – підкорявся намісникові, – очевидно рамки їх [старост] повноважень могли розширюватися, бо мусили точно співпадати з напрямком, який обрало намісництво» (Kurtzeba, 1920, str. 230).

Сліди «персонального» стилю управління можна простежити і в середній школі. Особисто номінований на посаду імператором, директор гімназії заслужив на свій неповторний портрет – безумовно лояльного владі, твердого керівника, що вимагав цілковитої покірності як від учнів, так і від вчителів (Kramarz, 1987, strony 104, 106). Авторитарну манеру поведінки директора згадував Василь Нагірний: «У нас був директором старенький Филімон Юркевич, з вигляду й на поведіння типовий німецько-чеський урядник, але добрий Русин та вельми чесний і людяний чоловік» (Нагірний, 1935, с. 24). Колоритний опис іншого «справжнього ц. к. державного службовця», директора Академічної гімназії у Львові, Едварда Харкевича, змальовує сучасний дослідник Святослав Пахолків: «Пунктуальний, строгий, справедливий, ввічливий з батьками, недоступний для учнів» (Пахолків, 2014, с. 223).

в) Публічні ритуали службовця

У своїй монографії Деніел Уновські докладно висвітлив ритуали та засоби, за допомогою яких прищеплювалася популярність Франца Йозефа у публічному просторі Галичини (Unowsky, 2005). Прикметно, що два найважливіші знаряддя пропаганди, прийом відвідувачів та службові інспекції, поширилися на локальному рівні.

Натхнена особистим прикладом імператора, аудієнція зміцнювала персональний характер влади та освячувала символічний зв'язок начальника та підданого. Майбутній міністр у справах Галичини, молодий Казімеж Хлендовський старанно готувався до першої аудієнції в намісника А. Голуховського: «Представлення себе Голуховському для молодої людини, яка вступала на урядову службу, не було жартом; гр. Агенор був надзвичайно суворим начальником, цілий край тремтів перед ним, міг би йому не сподобатися і вся кар'єра пропала» (Chłędowski, 1951, str. 137). В уяві схвилюваного юнака візит до високопосадовця перетворювався на бароковий ритуал отримання милості. «Чи до Ексцеленції?», – цим запитанням вартювального в передпокої починалася уся церемонія. Після реєстрації потрібно було терпляче стежити за своєю чергою, що утверджувала принцип відкритого та рівноправного доступу громадян до влади. Висока емоційна напруга серед відвідувачів, «зайнятих власними справами та результатом аудієнції» витала у повітрі – на зауваження місцевого службовця К. Хлендовському довелося навіть підібрати відповідні для молодого працівника штани та краватку. В кульмінації процесії з'явився сам намісник, «подивився на мене [К. Хлендовського] симпатично і енергійним, але лагідним, тоном сказав: “Сподобалася мені твоя кваліфікація...”» – благословення А. Голуховського миттєво розрядило напружену атмосферу (Chłędowski, 1951, str. 139).

Крім того, аудієнція демонструвала ефективний спосіб вирішення конкретної проблеми шляхом безпосереднього втручання вищого службовця. Наприклад, відомий український політик, за фахом вчитель, Олександр Барвінський згадував, як клопотався про переїзд до Львова: «Представивши в кількох словах мою справу, віддалився я, не сподіваючися тут підтримки моєї просьби. Однак, намісник Ф. Залеський, як я вже вгорі зазначив, впевнився вже був про безосновність роблених мені закидів і тим способом несправедливо мені заподіяної кривди, довів до користного рішення моєї справи...» (Барвінський, 2004, с. 396).

Службові інспекції намісника, у свою чергу, виразно копіювали оригінальний ритуал Франца Йозефа. Характерну серію репортажів помістили на перших шпальтах найпопулярнішого руського часопису «Діло» у 1883 р. під промовистою назвою «Зь подорожи п. Намѣстника». Автори скрупульозно відтворювали сценарій мандрівки Філіпа Залеського. Спочатку на черговій залізничній станції споруджували тріумфальну арку («чотири стовпы, оббити шукльками зь кукурудзы оть долины до горы»), а далі урочиста делегація місцевої влади, духовенства, шляхти та селян, зустрічала достойного гостя: «Витаємо радо и сердечно Вашу Ексцеленцію въ нашомь повѣтѣ» (Зь подорожи п. Намѣстника, 1883).

Після короткого відпочинку намісник відвідував святкову літургію, згодом побіжно перевіряв діяльність місцевої адміністрації. Наступний крок шановного гостя полягав у «цісарській» церемонії вислуховування петицій та скарг. Скажімо, депутація селян з Чортківського повіту у звичному наївному стилі звернулася до репрезентанта імператора: «П. намѣстнику! Просимо Вась представити Найяснѣйшому Панови, що у нась крайна бѣдность» (Зь подорожи п. Намѣстника, 1883). Цікаво, що попри певну настороженість стосовно «польських» жестів можновладця, руські автори однозначно підкреслювали поважність та навіть певну сакральність постаті намісника: у Городенці «минає другій чась означений, а п. намѣстника якь нема, такь и нема. Народь рожного стану ходивь коло тріумфальной брамы и дзвонивь зубами, а прецѣ нѣкто, хочь не одинь мавь и колька миль до дому, не рушився зь мѣсця, але тупкаючи ногами, бажавь побачити особу п. Намѣстника» (Зь подорожи п. Намѣстника, 1883).

2) етос імперського «слуги»: між бюргерськими стандартами та громадським покликанням

Очевидно, що публічний престиж «персональної» влади мусив підтримуватися високими вимогами до посадовця. Згідно з Законом Крайової служби 1866 року, статус службовця вимагав «бездоганного життя» та «відповідних здібностей» (Ustanowa sluzby krajowej..., str. арк. 3). В тому ж документі знаходимо наступне: «Всі урядники повинно чинити згідно приписів і вищих положень, виконувати доступні справи та діяльність швидко, на підставі свого найкращого знання; повинні вести цілком моральне життя і нічого такого не робити, щоб довіру до них і їхній повазі зашкодити могло» (Ustanowa sluzby krajowej..., str. арк. 5) Тож не

дивно, що своїм девізом Олександр Барвінський обрав вислів Гьоте: «Найголовніше в людині це обов'язок» (Барвінський, 2004, с. 69). А один відомий руський діяч радив освоювати «німецькі» чесність, справедливість та любов до людини – ідеал службовця ще з часів Йозефа II (Ф.И.С. [Свистун Ф.], 1912, стр. 87).

Геральд Стурц у своїй статті вдало зауважив, що міт працьовитого імператора спромігся закріпити нехить до передчасного задоволення та легковажності у менталітеті його підлеглих (Stourzh, 1992, р. 6). Службовець Бенедикт Грегоровіч наполегливо пояснював дітям головні принципи доброї кар'єри: систематичність, пильність, сумлінність та ощадність (Semprołowska, 1906, strony 86, 263). Казімеж Хлендовський згадував глибоку відразу до монотонної праці над одноманітними актами, однак ніколи не дозволяв собі занедбати обов'язку (Chłędowski, 1951, str. 159). Ще драматичнішу історію, з натяком на особисті трагедії Франца Йозефа, оповів Олександр Барвінський. Після раптової смерті молодої дружини О. Барвінський «опинився тепер у вельми сумнім і труднім положеню. Треба було опікуватися дрібними сиротами (син Володимир мав тоді 5 з половиною року, донька Ольга 3 роки), сповняти важкі шкільні обов'язки а крім того заробляти ще поза тим приватними лекціями, щоби видобутися з трудного материяльного положеня спричиненого моім нещастем» (Барвінський, 2004, с. 255). Герой, подібно до свого монарха, не покинув посади, а ще відважніше продовжив «публічну службу».

Життя службовця являло стабільну структуру, яку схематично можна виразити як «матура-посада-публічний простір».

Перша складова – «матура» – означала здобуття необхідної освіти. «Вивести сина в пани» – так інтерпретувалась освіта для незаможних батьків, натомість молоді шляхтичі в середній школі починали «публічну» кар'єру (Дрогобицька, 2014, с. 218; Łoziński B., 1901, strony 8, 9). У гімназії учні вперше знайомилися з основними засадами майбутньої служби, відточували дисципліну, виконання поставлених завдань та вчилися манерам професійного спілкування з викладачами та ровесниками (Śliwa, 1995, str. 166). Бенедикту Грегоровічу, наприклад, гімназія допомогла легше пережити смерть батьків і згодом отримати «поважний» суспільний статус (Homola, 1978, strony 239, 242). Олександр Барвінський вважав успішну освіту «першим ступнем до осягнення самостійного становища» (Барвінський, 2004, с. 87). З іншого боку, за спостереженнями польського історика, вихованця

тієї школи, Францішека Буяка, «та система виховала в нашому суспільстві велику кількість індивідів, нездатних до самостійного життя, пасивних бюрократичних фігур, ласих на «пенсії», на шкільній лаві подумки про емеритуру, людей без волі, без крихти життєвої сили, притім без характеру, готовності до недбалства та інших зловживань, щоб лиш собі товариських стосунків не псувати і «авансу» не зашкодити» (Вуїак, 1908, str. 190).

Гімназійний викладач Стефанія Семполовська різко засудила освітню систему за виховання світоглядно обмежених юнаків, які вчать не заради знань, а тільки, щоб скласти іспити та виявити свою лояльність до влади. У 1902 р., продовжує авторка, на випускному іспиті в одній з «польських» гімназій абітурієнта запитали про найважливішу подію у 1830 р. Кмітливий учень не розгубився і достойно для Його імператорської та королівської Величності майбутнього бюрократа відповів: «В 1830 р. народився Найясніший Пан...» (Sempłowska, 1906, strony 8, 9).

Відзначившись знаками вірності правителю та успішною матурою, найважливішим завданням було отримати «добру посаду», що не виглядало легким. В імперії службовий клас, згідно із законодавством 1873 р., поділявся на одинадцять рангів, кожен з яких впливав на платню, соціальний статус та подальші перспективи працівника (Heindl, 2013, p. 170). Мемуарний наратив Бенедикта Грегоровіча відобразив класичний зразок долі дрібного службовця – підйому ієрархією від злиднів та зневаги до стабільної «посади як мети життя» й привабливої пенсії – так імперська присутність проглядалася у провінційному дискурсі «відсталого» краю на зламі століть (Homola, 1978, strony 20–22). Юзеф Добошинський детально описував методику призначень, терпляче прораховуючи динаміку власного кар'єрного зросту (Homola, 1978, str. 407).

Місцева преса, особливо професійна, чимало уваги приділяла поліпшенню матеріальної ситуації «маленьких» працівників. На шпальтах періодичних видань закликали створювати позичкові товариства, які мали сприяти підготовці посагу та організації похоронів посадовців (K. Sz., 1881). Леопольд Літинський у брошурі «Економічне відродження Галичини» радив уникати «французько аристократичного» марнотратного стилю господарювання, який заважає життю багатьом службовцям. Вірний бюргерським принципам, автор наполягав на вихованні польських доньок у «німецькому»

дусі хазяйновитості та ощадності, бо така «дівчина то ідеал дружини урядника» (Lityński, 1902, strony 28, 29). Натомість, для заможних високопосадовців ієрархія трактувалась як ознака доброго тону, пов'язуючи бюргерський етос слуги монарха та держави із аристократичною культурою бароко: «керувати урядом, а не бути керованим» (Dabringer i Wakounig, 1997, str. 47).

Поводитись, відповідно до своєї рангової позиції, службовців зобов'язували також у позаробочий час. Якщо наприкінці XVIII ст. гамірні бенкети та маскарадні бали на віденський штиб видавалися чимось незвичним, навіть «розпусним» для католика, то через більше як півстоліття ця «австрійська» мода укорінилась на провінції (Moraczewski, 1849, pp. 69, 74–76). За словами Казімежа Хлендовського, існувала традиція запрошувати підлеглих на спеціальні вечірки, де попри позірно проголошену неформальність стосунків дотримувалися службової ієрархії, що дозволяло вирішувати делікатні справи «авансу» чи заведення корисних знайомств (Chłędowski, 1951, str. 263). Очевидно, щоб справити належне враження – треба було постаратися. Одного скупого урядовця вперто переконували, що «не личить руському совітникови так опускатися та занедбано одягатися», а дехто взагалі приходив у парадній службовій уніформі (Барвінський, 2004, с. 47).

Висновки. Суспільний статус службовця в габсбурзькій Галичині умовно можна розділити на два періоди. На першому – просвітницькі реформатори останньої чверті XVIII ст. витворили конструкт «імперського бюрократа» – об'єктивного та слухняного виконавця волі монарха та закону. На автономічному етапі (після 1867 р.), в провінції з'явився новий тип національного урядовця – одночасно вірного імператорові та інтересам краю.

Варто наголосити, що професійна та особиста поведінка галицьких службовців продовжила функціонувати на підставі «спадщини» Йозефа II (бюргерського етосу) та моделі «сильної руки» Франца Йозефа. Персональний стиль керування чинного «цісаря» зазнав широкого розповсюдження на нижчих адміністративних ланках. Від намісника, старости та навіть директора гімназії галицьке суспільство вимагало діяти за встановленим з Відня зразком: в патерналістському дусі, ефективно вирішувати місцеві проблеми на протигагу часто безсилому самоврядуванню. Ритуали аудієнції та службових поїздок розроблялися за єдиними правилами, бо в особі провінційних керівників мали б укріплювати авторитет та сакральність влади.

У підсумку, постать галицького службовця автономічного періоду являла собою складну, але нероздільну, суміш імперських інструкцій та провінційних вимог, покірності імператорові та плекання власної національності (польської чи української), що на масовому рівні закарбувалося в дещо іронічному описі: «Гладкий, вміло

доглянутий пан, що завше вміє віднайти потрібне, добре висловитися, знає різноманітні чудові форми, приписи статутів, довершеностю форми компенсує відсутність чи недостатність змісту, а часто і пустоту душі, пан, ідеал якого урядова кар'єра та державна пенсія» (Śliwa, 1995, str. 166).

Бібліографічні посилання

- Аркуша, О. (2010). Анджей Потоцький: біографія політика на тлі українсько-польських відносин. Частина II : Галицький намісник. *Вісник Львівського університету. Серія історична* (45), 169–282.
- Аркуша, О. (2016). Представники політичної еліти Галичини у Львові початку ХХ століття: між офіційним і приватним простором. *Львів : місто – суспільство – культура : збірник наукових праць*, 10, 272–309.
- Барвінський, О. (2004). *Спомини з мого життя*. Київ: Смолоскип.
- Демкович-Добрянський, М. (1987). *Потоцький і Бобжинський Цісарські намісники Галичини, 1903–1913*. Рим.
- Дрогобицька, О. (2014). *Традиція і модерн : побут української інтелігенції Галичини, (кінець ХІХ – 30-ті рр. ХХ ст.)*. Івано-Франківськ: Симфонія форте.
- Зь подорожи п. Намісника. (17 Листопад 1883 р.). *Діло*.
- Левицький, К. (1926). *Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів*. Львів: Друкарня оо. Василян.
- Мудрий, М. (1998). Галицькі намісники в системі українсько-польських взаємин (1849–1914). *Вісник Львівського університету. Серія історична*(33), 91–101.
- Нагірний, В. (1935). *З моїх споминів*. Львів.
- Пахолків, С. (2014). *Українська інтелігенція у Габсбурзькій Галичині: освічена верства й емансипація нації*. Львів: Піраміда.
- Старосту коломийського п. Кучковського. (28 січня 1889 р.). *Діло*.
- Ф.И.С. [Свистун Ф.]. (1912). *Що то єсть украинофильство?* Львов: Издательство имени Михаила Качковського.
- Balzer, O. (1898). *Historia ustroju Polski*. Lwów.
- Bujak, F. (1908). *Galicja* (Tom 1). Lwów: Księgarnia H. Altenberga.
- Chłędowski, K. (1951). *Pamiętniki. Galicja. 1843–1880* (Tom 1). Wrocław: Wydaw. Zakł. Nar. im. Ossolińskich.
- Dabringer, G. i Wakounig, M. (1997). «Takie juz stosunki panuja w Austrii, ze czlowiek nie zabiera sie do pracy ze specjalna radoscia». Porownanie gabinetow ksiecia Alfreda Windisch-Graetza i hrabiego Kazimierza Badeniego. W *Studia Austria-Polonica*. (Tom 5, strony 243–260).
- Gesetz, betreffend die Regelung der Bezüge der activen Staatsbeamten, 15.04.1873. (22. April 1873). *Reichsgesetzblatt für die im Reichsrath vertretenen Königreiche und Länder*, S. 221–224.
- Hanisch, E. (1994). *Der lange Schatten des Staates: Österreichische Gesellschaftsgeschichte im 20. Jahrhundert*. Wien: Ueberreuter.
- Heindl, W. (1991). *Gehorsame Rebellen: Bürokratie und Beamte in Österreich 1780–1848*. Wien: Böhlau.
- Heindl, W. (2013). *Josephinische Mandarine. Bürokratie und Beamte in Österreich 1848–1914*. Wien: Böhlau.
- Homola, I. (Ed.). (1978). *Pamiętniki Urzędników Galicyjskich*. Kraków: Wydawn. Liter.
- K. Sz. (1881, lutego 10). *Wzajemna pomoc. Urzędnik w Połączeniu z Prawnikiem: dwutygodnik poświęcony sprawom urzędników wszelkich zawodów*.
- Kaps, K., & Surman, J. (2012). Postcolonial or Post-colonial? Post(-)colonial Perspectives on Habsburg Galicia. *Historyka*, XLII, 7–27.
- Kramarz, H. (1987). *Nauczyciele gimnazjalni Galicji, 1867–1914: studium historyczno-socjologiczne*. Kraków: Wydawn. Nauk. WSP.
- Kurtzeba, S. (1920). *Historia ustroju Polski w zarysie* (Tom 4. Cz. 2). Lwów: Księgarnia Polska Bernarda Połonieckiego, Gebethner i Wolff.
- Lam, J. (1885). *Wielki świat Capowic; Koroniarz w Galicyi*. Lwów: Gubrynowicz i Schmidt.
- Lazuga, W. (1982). *Michał Bobrzyński. Myśl historyczna a działalność polityczna*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Łazuga, W. (2014). Galicja jako «polski» mit. W M. Daszewska i Ł. Galusek (Redaktorzy), *Mit Galicji* (strony 107–114). Kraków.
- Lityński, L. (1902). *Odrodzenie ekonomiczne Galicyi*. Lwów: Nakł. Autora.
- Łoziński, B. (1901). *Agenor hrabia Gołuchowski w pierwszym okresie rządów swoich, 1846–1859*. Lwów: H. Altenberg.
- Łoziński, W. (1872). *Galiciana: kilka obrazków z pierwszych lat historii galicyjskiej*. Lwów: K. Wild.
- Moraczewski, J. (Ed.). (1849). *Pamiętniki Franciszka Karpińskiego*. Lwów: Z drukarni Zakł. Narodowego Ossolińskich.
- Röskau-Rydel, I. (2011). *Niemiecko-austriackie rodziny urzędnicze w Galicji 1772–1918: kariery zawodowe – środowisko – akulturacja i asymilacja*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.
- Sempołowska, S. (1906). *Niedola młodzieży w szkole galicyjskiej: (kilka słów o narodowej szkole w Galicyi)*. Kraków: Nakładem administracji «Naprzodu».
- Shedel, J. (1984). Austria and Its Polish Subjects, 1866–1914: a Relationship of Interests. *Austrian History Yearbook*, 19, 23–41.
- Śliwa, L. (1995). Gimnazja galicyjskie w procesie kształtowania się inteligencji polskiej. *Galicja i jej dziedzictwo*, 3. *Nauka i oświata*, 163–169.
- Stourzh, G. (1992). The Multinational Empire Revisited: Reflections on Late Imperial Austria. *Austrian History Yearbook*, 23, 1–22.

- Unowsky, D. (2005). *The Pomp and Politics of Patriotism: Imperial Celebrations in Habsburg Austria, 1848–1916*. West Lafayette, Ind.: Purdue University Press.
- Ustanowa sluzby krajowej uchwalona na 59. posiedzeniu Sejmu krajowego dnia 23 marca 1866. (brak daty). *Центральний державний історичний архів, м. Львів*. Ф. 146, оп. 1, стр. 54.
- Verordnung der Minister des Innern, der Justiz und der Finanzen, womit die Allerhöchsten Entschließungen über die Einrichtung und Amtswirksamkeit der Bezirksämter, Kreisbehörden und Statthaltereien, über die Einrichtung der Gerichtsstellen und das Schema der systemisirten Gehalte und Diäten-Classen, sowie über die Ausführung der Organisirung für die Kronländer Oesterreich ob und unter der Enns, Böhmen, Mähren, Schlesien,

Galizien und Lodomerien mit Krakau, Bukowina, Salzburg, Tirol mit Vorarlberg, Steiermark, Kärnthen, Krain, Görz, Gradiska und Istrien mit Triest, Dalmatien, Kroatien und Slawonien, Siebenbürgen, die serbische Wojwodschafft mit dem Banate kundgemacht werden (25. Jänner 1853). *Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich*, S. 65–110.

- Vošahliková, P. (1998). *Von Amts Wegen: K. K. Beamte Erzählen / P. Vošahliková*. Wien: Böhlau.
- Vushko, I. (2015). *The Politics of Cultural Retreat Imperial Bureaucracy in Austrian Galicia, 1772–1867*. New Haven, London: YaleUniversity Press.
- Zayarnyuk, A. (2013). *Framing the Ukrainian Peasantry in Habsburg Galicia, 1846–1914*. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press.

References

- Arkusha, O. (2010). Andzhey Potots'kyy: biografiya polityka na tli ukrayins'ko-pol's'kykh vidnosyn. Chastyna II : Halyts'kyy namisnyk [Andrzej Pototski: biography of politics against the background of Ukrainian-Polish relations. Part II: Galician governor]. *Visnyk of the Lviv University. Series History* (45), 169–282 (in Ukrainian).
- Arkusha, O. (2016). Predstavnyky politychnoyi elity Halychyny u L'vovi pochatku XX stolittya: mizh ofitsiynym i pryvatnym prostorom [Representatives of the political elite of Galicia in Lviv at the beginning of the twentieth century: between official and private space]. *L'viv : misto – suspil'stvo – kul'tura : zbirnyk naukovykh prats'*, 10, 272–309 (in Ukrainian).
- Balzer, O. (1898). *Historia ustroju Polski*. Lwów.
- Barvinskyi, O. (2004). *Spomyny z moho zhyttya [Memorials from my life]*. Kyiv: Smoloskyp (in Ukrainian).
- Bujak, F. (1908). *Galicya* (Tom 1). Lwów: Księgarnia H. Altenberga.
- Chłędowski, K. (1951). *Pamiętniki. Galicja. 1843–1880* (Tom 1). Wrocław: Wydaw. Zakł. Nar. im. Ossolińskich.
- Dabringer, G. & Wakounig, M. (1997). «Takie juz stosunki panuja w Austrii, ze czlowiek nie zabiera sie do pracy ze specjalna radoscia». Porownanie gabinetow ksiecia Alfreda Windisch-Graetza i hrabiego Kazimierza Badeniego. W *Studia Austria-Polonica*. (Tom 5, strony 243–260).
- Demkovich-Dobryanskyi, M. (1987). *Potots'kyy i Bobzhyn'skyy Tsisars'ki namisnyky Halychyny, 1903–1913 [Pototsky and Bobzhinsky. Caesar governors of Galicia, 1903–1913]*. Rym (in Ukrainian).
- Drohobyt'ska, O. (2014). *Tradyciya i modern : pobut ukrayins'koyi intelihentsiyi Halychyny, (kinets' XIX – 30-ti rr. XX st.) [Tradition and Modernism: the Life of the Ukrainian Intelligentsia of Galicia, (the end of the 19th – 30s of the 20th century)]*. Ivano-Frankivs'k: Symfoniya forte (in Ukrainian).
- F.Y.S. [Svistun F.]. (1912). *Shcho to est' ukraïno-fil'stvo? [What is pro-Ukrainian politics?]* Lvov: Izdatel'stvo imeni Mikhaïla Kachkovskogo
- Gesetz, betreffend die Regelung der Bezüge der activen Staatsbeamten, 15.04.1873. (22. April 1873). *Reichsgesetzblatt für die im Reichsrath vertretenen Königreiche und Länder*, S. 221–224.
- Hanisch, E. (1994). *Der lange Schatten des Staates : Österreichische Gesellschaftsgeschichte im 20. Jahrhundert*. Wien: Ueberreuter.
- Heindl, W. (1991). *Gehorsame Rebellen: Bürokratie und Beamte in Österreich 1780–1848*. Wien: Böhlau.
- Heindl, W. (2013). *Josephinische Mandarine. Bürokratie und Beamte in Österreich 1848–1914*. Wien: Böhlau.
- Homola, I. (Ed.). (1978). *Pamiętniki Urzędników Galicyjskich*. Kraków: Wydawn. Liter.
- K. Sz. (1881, lutego 10). *Wzajemna pomoc. Urzędnik w Połączeniu z Prawnikiem: dwutygodnik poświęcony sprawom urzędników wszelkich zawodów*.
- Kaps, K., & Surman, J. (2012). Postcolonial or Postcolonial? Post(-)colonial Perspectives on Habsburg Galicia. *Historyka*, XLII, 7–27.
- Kramarz, H. (1987). *Nauczyciele gimnazjalni Galicji, 1867–1914: studium historyczno-socjologiczne*. Kraków: Wydawn. Nauk. WSP.
- Kurtzeba, S. (1920). *Historia ustroju Polski w zarysie* (Tom 4. Cz. 2). Lwów: Księgarnia Polska Bernarda Połonieckiego, Gebethner i Wolff.
- Lam, J. (1885). *Wielki świat Capowic; Koroniarz w Galicyi*. Lwów: Gubrynowicz i Schmidt.
- Lazuga, W. (1982). *Michał Bobrzyński. Myśl historyczna a działalność polityczna*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Łazuga, W. (2014). Galicja jako «polski» mit. W M. Daszewska i Ł. Galusek (Redaktorzy), *Mit Galicji* (strony 107–114). Kraków.
- Levyts'kyy, K. (1926.). *Ictoriya politychnoyi dumky halyts'kykh ukraintsiv 1848–1914. Na pidstavi spomyniv [The history of political thought of the Galician Ukrainians 1848–1914. By the memorials]*. Lviv: Fathers Basilian Printing House.
- Lityński, L. (1902). *Odrodzenie ekonomiczne Galicyi*. Lwów: Nakł. Autora.
- Łoziński, B. (1901). *Agenor hrabia Gołuchowski w pierwszym okresie rządów swoich, 1846–1859*. Lwów: H. Altenberg.

- Łoziński, W. (1872). *Galiciana: kilka obrazków z pierwszych lat historii galicyjskiej*. Lwów: K. Wild.
- Moraczewski, J. (Ed.). (1849). *Pamiętniki Franciszka Karpińskiego*. Lwów: Z drukarni Zakł. Narodowego Ossolińskich.
- Mudryy, M. (1998). Halyts'ki namisnyky v systemi ukrayins'ko-pol's'kykh vzayemyn (1849–1914) [Galician governors in the system of Ukrainian-Polish relations (1849–1914)]. *Visnyk of the Lviv University. Series History* (33), 91–101.
- Nahirnyi, V. (1935). *Z moyikh spomyniv* [From my Memories]. Lviv.
- Pakholkiv, S. (2014). *Ukrayins'ka inteligentsiya u Habsburz'kiy Halychyni: osvichena verstva y emansypatsiya natsiyi* [Ukrainian intelligentsia in the Habsburg Halychyna: educated layers and emancipation of the nation]. Lviv: Piramida.
- Röskau-Rydel, I. (2011). *Niemiecko-austriackie rodziny urzędnicze w Galicji 1772–1918: kariery zawodowe – środowisko – akulturacja i asymilacja*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.
- Sempołowska, S. (1906). *Niedola młodzieży w szkole galicyjskiej: (kilka słów o narodowej szkole w Galicyi)*. Kraków: Nakładem administracyi «Naprzodu».
- Shedel, J. (1984). Austria and Its Polish Subjects, 1866–1914: a Relationship of Interests. *Austrian History Yearbook.*, 19, 23–41.
- Śliwa, L. (1995). Gimnazja galicyjskie w procesie kształtowania się inteligencji polskiej. *Galicja i jej dziedzictwo*, 3. *Nauka i oświata*, 163–169.
- Starostu kolomyyskoho p. Kuchkovskoho [The prefect of Kolomyia Mr Kuchkovsky]. (January 28, 1889). *Dilo*.
- Stourzh, G. (1992). The Multinational Empire Revisited: Reflections on Late Imperial Austria. *Austrian History Yearbook*, 23, 1–22.
- Unowsky, D. (2005). *The Pomp and Politics of Patriotism: Imperial Celebrations in Habsburg Austria, 1848–1916*. West Lafayette, Ind.: Purdue University Press.
- Ustanowa sluzby krajowej uchwalona na 59. posiedzeniu Sejmu krajowego dnia 23 marca 1866. (23 marca 1866). In *Central State Historical Archive, Lviv*. Fund 146, descr. 1, file 54.
- Verordnung der Minister des Innern, der Justiz und der Finanzen, womit die Allerhöchsten Entschlüsse über die Einrichtung und Amtswirksamkeit der Bezirksämter, Kreisbehörden und Statthaltereien, über die Einrichtung der Gerichtsstellen und das Schema der systemisirten Gehalte und Diäten-Classen, sowie über die Ausführung der Organisirung für die Kronländer Oesterreich ob und unter der Enns, Böhmen, Mähren, Schlesien, Galizien und Lodomerien mit Krakau, Bukowina, Salzburg, Tirol mit Vorarlberg, Steiermark, Kärnthen, Krain, Görz, Gradiška und Istrien mit Triest, Dalmatien, Kroatien und Slawonien, Siebenbürgen, die serbische Wojwodschaft mit dem Banate kundgemacht werden (25. Jänner 1853). *Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich*, S. 65–110.
- Vošahliková, P. (1998). *Von Amts Wegen: K. K. Beamte Erzählen / P. Vošahliková*. Wien: Böhlau.
- Vushko, I. (2015). *The Politics of Cultural Retreat Imperial Bureaucracy in Austrian Galicia, 1772–1867*. New Haven, London: Yale University Press.
- Z podorozhi p. Namistnyka [From a trip of Mr. Governor]. (November 17, 1883). *Dilo*.
- Zayarnyuk, A. (2013). *Framing the Ukrainian Peasantry in Habsburg Galicia, 1846–1914*. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press.

Надійшла до редколегії 31.07.2017